

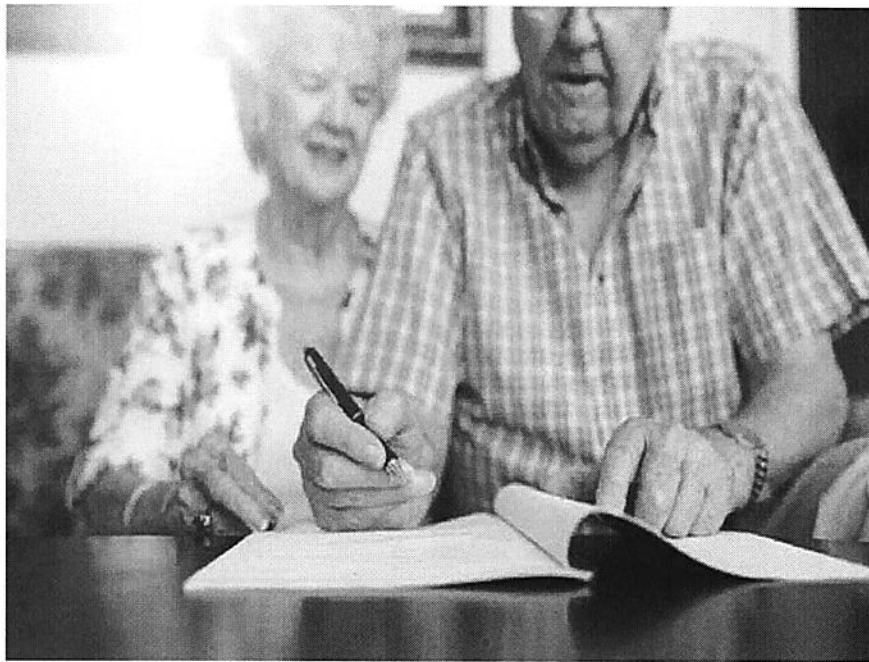
מאקו

mako
מבית העצמאות
כסף

כך נתחקה אחרי נכס שנעלם: על עקרון העקיבה בדיני הירושה

לא מעט צוואות מורות שנכס מסוים יעבור קודם ליורש אחד, ולאחר מותו לבא בתור, מה שמכונה "יורש אחר יורש". אך מה אם היורש הראשון מוכר את הנכס? עקרון העקיבה הוא פתרון מוצלח, אך עדיף בהרבה לנסח צוואה ברורה

עו"ד אלינור ליבוביץ' | פסקדין | פורסם 12:26 03/04/17

אילוסטרציה: Shutterstock

תורת העקיבה נקלטה במשפט הישראלי בפסק דין של בית המשפט העליון משנת 2003 (דנ"א 2568/97 כנען נ' ממשלת ארצות הברית). מדובר בתורה שמקורה בדיני עשיית עושר ולא במשפט, והיא קובעת כי במקרה של תביעה לגבי נכס כלשהו, ניתן לראות בנכס חדש שנרכש תחתיו כתחליף לגיטימי להיפרע ממנו.

העקיבה אם כן היא הנסיון להתחקות אחרי גלגולו של נכס בנכס אחר, לאו דווקא מאותו סוג. משמע, דירה יכולה למצוא את התחלוף שלה בכספים בבנק ולא בהכרח בנכס מקרקעין אחר.

עקיבה בדיני ירושה

בתחום הירושה עקרון העקיבה רלוונטי כשמדובר בהורשה ל"יורש אחר יורש". סוג הורשה זה משמעו כי נכס מסוים עובר קודם ליורש אחד ועם מותו ליורש הבא אחריו.

כך למשל, כאשר אדם מצווה בדרך זו סכום כסף במטבע זר המופקד בבנק, והיורש הראשון מחליף אותו משיקולי כדאיות כלכלית במטבע אחר, או רוכש בו נכס מקרקעין, לפי עקרון העקיבה, יזכה היורש הבא בתור בסכום הכסף החלופי או בנכס.

העניין מסתבך במקרים שבהם היורש הראשון חי שנים רבות אחרי פטירת המוריש ומגלגל לאורך השנים את סכומי הכסף שירש בדרכים שונות כמו מכירת נכסים ורכישה וכיו"ב, וקשה מאוד להתחקות אחר המקור.

גלגולה של הלכה

הלכת באומן שנקבעה ב-1984 (ע"א 37/80) הייתה הפעם הראשונה שבית המשפט הכיר בזכות העקיבה בהקשר זה. השופט אליעזר גולדברג קבע כי ההנחה היא שמנוח שהותיר אחריו צוואת יורש אחר יורש התכוון להוריש ליורש השני בתור לא רק את הנכס המסוים שהופיע בצוואה אלא גם את תחליפו. שנים לאחר מכן הלכה זו אושרה בפסק דין של השופט מישאל חשין המנוח בעניין שחם (ע"א 1182/90).

כעבור מספר שנים, הלכת באומן הורחבה (ע"א 360/93), והשופט מאיר שמגר קבע אז כי כוונת מנוחה להוריש לבנה את דירתה נשאת בעינה על אף שרכשה דירה חדשה תחת הדירה שנרשמה בצוואה.

והנה, לאחרונה סוגיית העקיבה במקרה של יורש אחר יורש הגיעה שוב לפתחו של בית המשפט העליון שהחליט שלא להתערב בפסק הדין שניתן בעניין במחוזי.

הפרשייה שנידונה בשלוש ערכאות החלה עם מות דודתם של המבקשים בשנת 2013. לדודה ולבעלה – אביו המנוח של המשיב – הייתה דירת מגורים משותפת בצפון הישן של תל-אביב.

בשנת 1995 ערך בעלה צוואה בה הוריש את חלקו (מחצית) בדירה לרעייתו (הדודה) וציווה כי לאחר פטירתה בנו יירש את חלקו בדירה. משמע, המנוח ציווה את עזבונו קודם לרעייתו ואחר כך לבנו (יורש אחר יורש).

לימים, הדודה מכרה את הדירה המדוברת וקנתה דירה חילונית בשכונת בבלי בתל-אביב. בצוואה שהותירה אחריה לאחר שנפטרה היא ציווה את עזבונו ל-12 אחייניה.

לאחר פטירתה הגיש הבן תביעה לבית המשפט למשפחה בה עתר להצהיר כי הוא הבעלים של מחצית מדירת בבלי בהיותה חליפתה של הדירה בצפון הישן. לעומתו, טענו האחיינים כי הדירה בצפון הישן נמכרה 12 שנים לפני מות דודתם ובנסיבות אלה אין לו חלק בדירה שבבבלי.

השופט יהורם שקד דחה את תביעתו אולם בערעור שהגיש לבית המשפט המחוזי התקבלה טענת הבן כי דירת בבלי אינה אלא גלגול של הדירה הקודמת.

בפסק הדין של בית המשפט מחוזי מנו השופטים מספר מבחנים שבעזרתם החליטו שיש ליישם במקרה הנוכחי את תורת העקיבה:

1. כוונת המוריש – לו נשאל המנוח מה יעשה בחלקו בדירה אם תחליט רעייתו להחליף דירה ודאי היה מבקש שלא לגרוע את חלקו של בנו במחצית הדירה, וודאי שלא היה מעוניין שהאחיינים ירשו אותו.

2. סדר הקדימות – במקרה הזה הדודה המנוחה קודם רכשה את הדירה החדשה ורק לאחר מכן מכרה את הישנה. בית המשפט קבע כי מדובר בעובדה זניחה שאינה שוללת את עקרון העקיבה.

3. מבחן הזמנים – פער זמנים של ארבעה חודשים בין המכירה לבין הרכישה מהווה סמיכות זמנים.
4. מבחן המימון – העובדה שהדירה החדשה לא מומנה מתמורת מכר הדירה הישנה אינה מעלה או מורידה לעניין העקיבה.
5. דמיון בין הנכסים – יש משקל לכך שמדובר בשתי דירות מגורים דומות (בנות 3 חדרים עם מעלית וחנייה) וקרובות גיאוגרפית.
6. דמיון בעלויות – שווי שתי הדירות היה כמעט זהה (265 אלף דולר מול 230 אלף דולר).
7. התנהגות היורש הראשון – איש לא ייחס למנוחה כוונה למלט את נכס הירושה המקורי מידי היורש השני (הבן).
- האחיינים, שלא השלימו עם פסיקה זו ביקשו לערער לבית המשפט העליון אך נדחו, כאמור.

עם זאת, סגן הנשיאה השופט אליקים רובינשטיין התייחס לסוגיה החשובה בכל זאת וקבע כי כשאין בצוואה הוראה מפורשת לגבי תחלוף נכסים ניתן לראות בה כ"לקונה" (חסר) שאפשר למלא בתוכן. במקרה הזה, באמצעות איזון רצונו של המנוח, ששאיתנו הייתה לאפשר לרעייתו להתגורר בדירה המשותפת כל חייה, עם רצונו שלאחר אריכות ימיה יועבר חלקו בדירה לבנו.

השופט העלה שאלה היפותטיות: אילו שאלנו את המנוח – בעת כתיבת הצוואה – לדעתו באשר להשלכות המכר והרכישה על חלקו של בנו – מה היה אומר? ומכאן קבע כי ניתן לשער שלו המנוח היה צופה את מהלכי רעייתו, הוא היה דואג לבנו.

הכי חשוב: לנסח צוואה ברורה

נסכם ונאמר כי אם אין הוראה מפורשת בצוואת "יורש אחר יורש", עקרון העקיבה מאפשר להתחקות אחר גלגולם של נכסים. ואולם, ניתן היה לחסוך את ההליכים המשפטיים בחלק גדול מהמקרים באמצעות ניסוח מפורט יותר של הצוואה והבהרה לגבי כוונת המוריש במקרה של גלגול נכסי הירושה.

צוואה שבה נעשה שימוש במתווה של יורש אחר יורש צריכה להיות ברורה יותר מצוואה רגילה. אפשר למשל, לאסור על היורש הראשון למכור את הנכס, או לחלוטין להורות מה יעשה בתחלוף שלו. זו הדרך היחידה למנוע מהיורש הראשון לנשל את הבא אחריו, והכי חשוב, לוודא שרצונו של הנפטר ימומש – עקרון על בדיני הירושה.

לידיעה המקורית

עו"ד אלינור ליבוביץ' עוסקת בדיני משפחה וירושה